

Teori og praksis for statsautoriserte translatører: perspektiver på vitenskap og virkelighet

Sandra Halverson

Universitetet i Bergen

Summary

The primary argument in this paper is that theory and practice in the field of translation need not be as mutually excluding as has traditionally been the case. Norway is taken as an illustration of a cultural context in which there is a relatively clear interaction between researchers and practitioners. In discussing the relationship between theory and practice, the importance of data from translational practice is emphasized. From the starting point of translation studies, both the emergence of a more robust empirical paradigm and the currency of sociological and cognitive theoretical frameworks imply recognition of the importance of practitioners, as well as the results of their work. Conversely, practitioners represent a body of knowledge regarding their practice. This body of knowledge is of great value for theory development. Much is to be gained by both groups if better insight into translational phenomena can be guaranteed by a division of labor and cooperative dialogue.

Ofte er det slik at møter mellom teoretikere og praktikere begynner med at de to partene inntar posisjoner på hver sin side av det som ser ut til å være en tilnærmet uoverstigelig avgrunn. Når møtet er slutt, har man som oftest fått bekreftet at avgrunnen sannelig er dyp og uoverstigelig. I de mest vellykkede tilfellene (for eksempel Chesterman & Wagner 2002) har man fått til en slags kommunikasjon, selv om denne kan til tider ha et noe anstrengt preg over seg. Ved *Translatørdagen 2006* ble undertegnede invitert til å snakke om teori og praksis for statsautoriserte translatører. I innlegget ble det argumentert at avgrunnen ikke er så skrekkelig dyp lenger og at det finnes individer og grupper som ikke bare er i stand til å bevege seg relativt fritt fra den ene siden til den andre, men som også gjør det.

For å begynne resonnementet, kan vi se på to sett med spørsmål. Disse spørsmålene tegner opp konturene av landskapet vi beveger oss i:

Verdt å vite? (I)

1. Hvilken effekt har oversettelsesretning på konkrete oversettelsesvalg? (Gir oversettelse til morsmålet alltid det mest akseptable resultatet?)
2. I hvilken grad er fagkunnskap nødvendig i oversettelsesarbeid? Hvorfor?
3. Hvorfor har ikke Norge per idag en flerårig utdanning frem til translatør-eksamen?
4. Hvordan kommer vi fra *the royals are circling the wagons* til de kongelige gjør seg klare?
5. Hvorfor er ordet *få* overrepresentert i oversatt norsk (og likeledes *get* i oversatt engelsk)?

Verdt å vite? (II)

6. Hvordan skal jeg oversette X i denne teksten?
7. Hvordan skal jeg forholde meg til feil i kildeteksten?

8. Hva skal til for at jeg skal endre en post i termbasen?
9. Hvor mye tekst er det rimelig å produsere i løpet av en arbeidsdag?
10. Hvilke typer tekster er representative for oversettelse i Norge i 2006?
11. Hva skiller rutinerte oversettere fra ikke-rutinerte oversettere?
12. Hva betyr det at man stopper opp mens man oversetter?
13. Hvilke ting redigerer oversettere mest og hvorfor?

Ved nærmere ettersyn er det tydelig at spørsmålene i den første listen (1-5) er av en type som har interesse for både teoretikere og praktikere. Oversettelsesretning, f.eks., er et ofte diskutert tema, spesielt i et land som Norge der mulighetene for å livnære seg ved å bare oversette én vei er små. Når nyere forskning på tospråklighet viser at rekkefølge, måte, og tidspunkt/periode for tilegnelsen av andre eller tredje språk er relevant for språkproduksjonen, blir oversettelsesretning et viktig tema for forskningen på feltet også. Fagkunnskap og innhold i eventuelle utdanningsprogrammer er av interesse for både utøvere og (potensielle) arbeidsgivere, i tillegg til utdanningsinstitusjonene selv.

Spørsmålene i den andre listen faller imidlertid i to kategorier: de som er mest presserende for praktiserende oversettere (6-9) eller praktiserende teoretikere (10-13). De fire første spørsmålene er tydelig problemorienterte: det trengs en løsning på et konkret oversettelsesproblem eller et problem knyttet til tilrettelegging av oversettelsesarbeid. De fire siste spørsmålene er rettet mot forhold som oversettelsesforskere, både empirikere og teoretikere, er opptatte av. Listen kunne gjøres enda lengre: Det finnes uendelige mange interessante tema man kunne ta for seg. Poenget med denne korte gjennomgangen er å vise at teoretikere (forskere) og praktikere (oversettere) har både like og ulike interesser. Hvis vi er enige om det, så blir avgrunnen allerede litt grunnere.

Med dette som utgangspunkt, vil det i diskusjonen som følger rettes fokus mot potensielle møtepunkter mellom, for det første, teoretikere (forskere) og praktikere. Siden blir det fokus på teori og praksis.

Teoretikere og praktikere

I denne delen ser vi på forholdet mellom forskere og oversettere. For å kunne nærme seg dette, må vi først få avklart hvem de ulike aktørene egentlig er. Her kan det skilles mellom i hovedsak fire ulike arenaer: forskning og utdanning, organisasjonssektoren, offentlig sektor og markedet. Det er verdt å merke seg at det kan være en del variasjon, selv blant europeiske land. Vi ser nærmere på situasjonen i Norge som en illustrasjon.

I Norge er det ingen enhetlig utdanning som fører frem til den statlige autorisasjonseksamen for translatører. Det finnes imidlertid en rekke utdanningstilbud av kortere eller lengre varighet. Det kanskje mest kjente er fagoversetterstudiet ved Høgskolen i Agder. I tillegg har det vært tilbudt ettårige studier i oversettelse og fagspråk ved Norges Handelshøyskole, kortere emner i tolking flere steder (bl.a. ved Universitetet i Bergen) og et tre-årig studium i oversettelse ved Universitetet i Oslo, for å nevne noen. Ved flere av disse institusjonene drives det også forskning på oversettelse og tolking.

Det er viktig å merke seg at forskning og utdanning i høy grad er internasjonalt orientert. Forskningen er rettet mot et internasjonalt forskersamfunn: forskningsformidling skjer på internasjonale konferanser, gjennom publisering i internasjonale tidsskrifter, deltakelse i internasjonale prosjekter, o.l. Men også utdanningen preges stadig mer av internasjonalt

samarbeid og av internasjonale prosesser (jf. harmoniseringen av høyere utdanning i Europa via Bologna-prosessen). Studentutveksling er også et viktig element.

Når det gjelder organisasjonsstrukturen, finnes det flere interesseorganisasjoner på den norske arenaen: Statsautoriserte Translatørers Forening, Norsk oversetterforening (for oversettere av skjønnlitteratur) og Norsk Faglitterær forfatter- og oversetterforening. De to første organisasjonene er medlemmer i International Federation of Translators. I tillegg finnes det en egen forening for tolker, Norsk tolkeforening.

Norsk offentlig sektor er også tungt inne i oversettelsesutøvelse og tolkevirksomheten i Norge. Det er staten, via Norges Handelshøyskole, som autoriserer translatører. Tolkeautorisasjonen er likeledes statlig, og ansvaret for den er lagt til Universitetet i Oslo. Integrerings- og Mangfolds Direktoratet (IMDI) er aktiv som pådriver for tolkeutdanningen og etableringen og drift av det nasjonale tolkeregiesteret. Utenriksdepartementet har et egen oversetterkontor som tilbyr oversettertjenester til regjeringen. Denne enheten har også vært involvert i standardiseringsarbeid innenfor flere terminologifelt.

Markedet for oversettelses- og tolketjenester i Norge er i endring. En viktig utvikling er de store internasjonale selskapenes inntreden i markedet via oppkjøp eller etablering i Norge. Per i dag finnes det også en rekke lokale og/eller nasjonale bedrifter/byråer. De fleste bedriftene som opererer i Norge, gjør bruk av en liten fast stab og et stort nettverk av frilansere. Noen store bedrifter har egne oversettere (for eksempel oljeselskap, banker), men det er på landsbasis få stillinger knyttet til slike enheter.

Et viktig trekk ved den norske virkeligheten er graden av overlapp mellom de ulike sektorene. I Norge finner man ofte forskere som enten har vært eller fremdeles er praktiserende translatører. Likeledes kan de samme personene sitte i ulike tillitsverv i organisasjonene og være aktive i utforming av politikken på feltet sentralt. I og med at utdanningsstilbudene har vært relativt små og desentraliserte, hender det også at undervisningsoppgaver blir ivaretatt av praktiserende translatører som tar slike oppdrag i tillegg til sin ordinære virksomhet. I Norge kan det virke som om det er regelen, heller enn unntaket, at en aktør er inne på flere arenaer samtidig.

Hvis vi likevel velger å skille mellom praktikere og teoretikere, altså translatører og forskere, er det gjerne mulig å gjøre det på grunnlag av enten hovedgeskjeft eller egen oppfatning av gruppetilhørighet. På tross av svake gruppegrensener, er det dessverre slik at forholdet mellom hovedgrupperingene ikke alltid har vært like godt. Det er på sin plass i denne diskusjonen å se kort på hvorfor det har vært slik: Hva har skapt avgrunnen?

I den grad den forannevnte avgrunnen har eksistert, så kan det hevdes at den er blitt skapt av noe som kan kalles et ekskluderende grunnsyn. For forskerne har dette ofte vært knyttet til et språksyn som gjør det uinteressant å se på språk i bruk (som jo oversettelse er i aller høyeste grad). Slik teori, som tidligere også var nokså lite empirisk, virker ofte virkelighetsfjernt for praktikere. På den andre siden har praktikere ofte hatt et høyst instrumentelt teorisyn: teoriens oppgave er å finne frem til gode løsninger på faktiske oversettelsesproblemer.

Å se på teori som et problemløsningsverktøy er imidlertid ikke den eneste mulige innfallsvinkel. Hvis man ser på teori som et forsøk på å forklare hvorfor noe er som det er, så er målet økt innsikt og bedre forståelse. Med et slikt utgangspunkt er veien til praktiske løsninger, om ikke borte, en god del lenger. Kravet til en god teori fra dette perspektivet er

gode forklaringer på, og gjerne prediksjoner om, empiriske forhold. Kravet om praktisk nytte er ikke det primære.

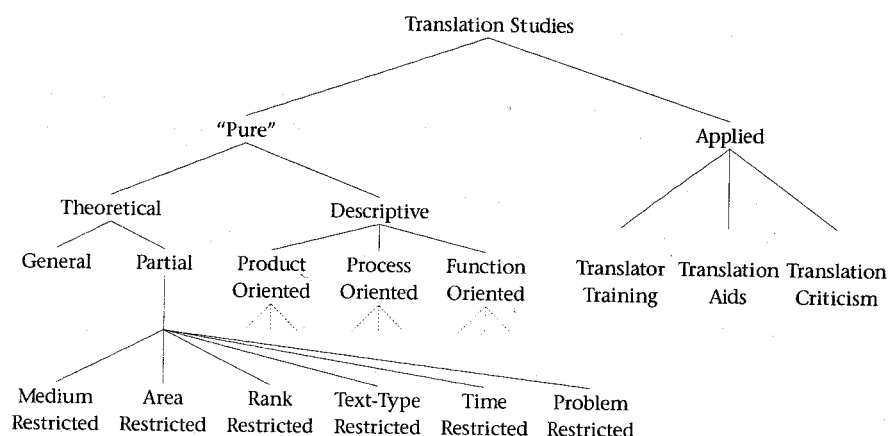
På begge fronter har vi altså hatt grunnsyn på 'de andres' virksomhet som har vært et hinder for felles dialog. Teoretikere har vært mest opptatt av lukkede språksyn og praktikere har vært mest opptatt av problemløsning.

Dette behøver ikke lenger være tilfelle. Som nevnt innledningsvis er det grunn til å hevde at forskere og praktikere faktisk har mange felles interesser, som kanskje kan oppsummeres som et ønske om økt innsikt i fenomenet oversettelse. Er det mulig å bygge på dette? Hva kan vi i så tilfelle få til? Det kommer vi tilbake til avslutningsvis.

Først må vi se nærmere på dette felles grunnlaget ved å se hvordan praksis og forskning er sammenvevd i vitenskapen og i virkeligheten. I det følgende vil vi ta for oss teori for praktikere (vitenskapen) og praksis for teoretikere (virkeligheten), med et fokus på punkter hvor de to møtes.

Teori for praktikere: en rapport fra oversettelsesforskningen

Det er nokså vanlig at oversettelsesforskning blir omtalt som 'oversettelsesteori'. Som nevnt innledningsvis, er dette en for snever betegnelse: forskningsfeltet i dag er mye bredere og omfatter mange ulike typer forskningsprosjekter. Én måte å vise dette på stammer fra Holmes (1988). Den er gjengitt i en nyere og revidert utgave som figur 1. I revidert form er den kjent som Holmes-Toury kartet:



Figur 1: Holmes-Toury kartet (Toury 1995:10)

Det første skillet som trekkes i kartet, er mellom grunn- og anvendt oversettelsesforskning. Forskning som resulterer i leksikografiske arbeider, for eksempel, vil kunne komme i sistnevnte kategori. Et annet viktig skille, om enn mer problematisk, er skillet mellom teoretisk og empirisk forskning (*theory and description*). På individnivået (dvs. det enkelte forskningsprosjektet) er det problematisk å kategorisere et arbeid som rent deskriptivt. Det ligger teoretiske betraktninger og posisjoner i valg av problemstilling, empiri, metode, osv. Teoriutvikling, på den andre siden, bør bygge på empiriske arbeider eller være empirisk

testbart. Hvis vi derimot ser på forskningsfeltet som en helhet, er det tjenlig å si at enkelte forskere eller prosjekter er opptatte av hovedsakelig teoriutvikling eller hovedsakelig empiriske formål. Som et orienteringsverktøy har kartet fortsatt noe for seg. Det er en hjelp for forskere og andre når de skal beskrive hvor hovedfokus i et forskningsarbeid ligger, eller hvor eget arbeid befinner seg i landskapet.

I det følgende vil vi se kort på hovedtrekkene i oversettelsesforskning i nyere tid (1980-tall og fremover). Vi tar først utvikling i teori og så i empirisk orientert forskning, inkludert forskningsmetoder. Anvendte oversettelsesstudier vil vi komme kort inn på til slutt.

Utviklingen i teori

Oversettelse er et fenomen som har tiltrukket seg interesse fra ulike hold i årtusener. Forskningsfeltet som vi nå forholder oss til, *Translation Studies* har vært kalt “an interdiscipline”: En disiplin som spenner over flere andre, eller som ligger mellom dem. Situasjonen i dag er ikke nevneverdig annerledes. Når jeg velger å nevne to nyere teoretiske retninger, så er den ene valgt på grunnlag av et relativt høyt aktivitetsnivå, mens den andre er valgt fordi det er et område der jeg selv arbeider.

Helt siden en av hovedfigurene på feltet, Gideon Toury, begynte å argumentere for et sterkere empirisk fokus i oversettelsesforskning fra tidlig på 1980-tallet, så har hans egen forskning og flere andres etter ham tatt i bruk begreper fra sosiologisk teori, mer spesifikt normbegrepet. Et av Tourys hovedanliggender var å legge til rette for forskning som kunne beskrive både de oversettelsesnormene som gjelder i en kultur og eventuelle andre faktorer som kunne virke inn. Man fikk et fokus på oversetterens rammebetingelser, både lokalt og på et mer overordnet kulturelt nivå.

I tiden siden Toury først presenterte sin teori, har ikke sosiologi stått stille. Nytt tankegods derfra er nå på vei inn i oversettelsesforskning også. Flere forskere er i gang med arbeid som inkorporerer begreper fra i hovedsak Bourdieu i oversettelsesteori (se for eksempel Simeoni 1998, Inghilleri 2003, Buzelin 2005, Sela-Sheffy 2005). Et meget interessant trekk ved denne utviklingen er at oversetteren settes i sentrum. Én teoretiker har uttrykt sin hensikt i dette arbeidet som “å utforske muligheten for å dytte oversettelsesforskningen bort fra å studere trekk ved teoretiske systemer og mot hovedfokuset i oversettelsesnormer, dvs oversetteren” (Simeoni 1998:1, min oversettelse). Videre stiller Simeoni følgende grunnspørsmål: ”Hva driver oversetterens valg i praksis, og hvordan kan det være slik?” (1998:2; min oversettelse).

Også undertegnede, som representerer utviklingen av en kognitiv-lingvistisk oversettelsesteori, vil kunne identifisere seg med dette grunnspørsmålet. Også fra dette perspektivet er hovedmålet et ønske om å vite hvorfor oversetteren velger det han/hun velger. Det som skiller en slik tilnærming fra den sosiologiske tilnærmingen, er hvor man vil se først etter kausale faktorer. I en kognitiv retning er det mest interessant å se etter spor av kognitive prosesser knyttet til oversettelse som språklig praksis. Om litt skal vi se på et eksempel på hvordan dette arter seg i praksis. For å kunne gjøre det, må vi først se kort på utviklingen i måten oversettelsesforskerne samler og analyserer data på.

Utviklingen i empiriske studier og forskningsmetoder

Empirisk forskning på oversettelse er et område som har sett stor vekst i de siste 20-30 år. Samtidig er det skjedd en utvikling i både den typen oversettelsesdata som brukes og i de metodene som brukes i analysene. Det kan her trekkes et skille mellom såkalte produkt- og prosessorienterte studier. Både data og metode er ulik i disse to.

I studier av oversatt tekst (produktene), er den viktigste utviklingen at man har tatt i bruk store mengder tekst i elektronisk søkbar form. Slike tekstsamlinger (korpora) tillater kvantitative studier som ikke var mulige da analysene måtte gjøres manuelt. Store oversettelseskorpora er laget for mange språkpar, inkludert norsk. Det er også bygget opp store ettspråklige korpora for mange språk som kan brukes i komparative studier (se Laviosa 2002 og Olan 2004 for gode oversikter over denne utviklingen).

I tillegg til korpusbaserte studier, har man sett interessante *case studies* der oversettelsespraksis settes i sentrum. For eksempel Way (2004) undersøkte oversettelsen av vitnemål i en spansk/britisk kontekst. Inghilleri (2003) anvendte den nye modellen i et materiale med tolkede asylsøkerintervjuer. Blommaert (2005) undersøkte også asylsøkerintervju, men i en annen kultur med en annen lovgivning.

Prossessorienterte oversettelsesstudier har i stor grad tatt i bruk datatyper og metoder fra kognitiv psykologi. Her er hovedfokuset på selve prosessen, og man har gjerne brukt såkalte *think-aloud protocols* for å få innsikt i oversetterens aktivitet. I denne typen data verbaliserer oversetteren om arbeidet, enten underveis eller retrospektivt. Slike logger kan være monologisk eller dialogisk, dvs. høyttenkningen foregår gjennom et intervju i etterkant. Selv om metoden er kritisert (se Jääskeläinen 2000), så er det kommet frem en del interessante perspektiver på, for eksempel, forskjeller mellom profesjonelle og ikke-profesjonelle oversettere.

Den nyeste utviklingen i data/metode er utviklingen av en programvare som registrerer oversetterens bevegelser på datamaskinens tastatur. Programvaren TRANSLOG er utviklet i Danmark av Arnt Lykke Jakobsen, og har fått gjennomslag på feltet (se Jakobsen 2006). Loggene som forskeren får ut etter at en oversetter har oversatt en tekst, viser alle taster, inkludert sletting, tilbaketast og redigering, osv. I tillegg får man opplysninger om pauser og lengden på disse. Med denne metoden og denne typen data øyner vi et område hvor skillet mellom produkt og prosess er mindre skarpt. Man kan knytte sammen oversettelsen og et bilde av oversetterens arbeid med den underveis.

Et bilde fra forskningsverdenen

Som avslutning på dette raske blikket på utvalgte trekk ved dagens oversettelsesforskning, skal vi se kort på et eksempel på pågående forskning. Vi begynner med ett av de velkjente "oversettelsesuniversalier" som Baker foreslo tidlig på 1990-tallet. I artikkelen der hun la grunnlaget for korpus-baserte studier, hevdet Baker at ved å sammenligne store mengder oversatt tekst med tilsvarende samlinger med ikke oversatt tekst (fra ulike kildepråk), kunne man finne tegn til trekk ved oversatt tekst som ikke skyldtes påvirkning fra kildepråket. Man kunne nøytralisere kildeeffekten og få frem trekk som bare kunne spores tilbake til oversettelsesprosessen. Ett av de mulige trekkene som Baker inkluderte, var over-representasjon av målspåkespesifikke trekk.

Sonja Tirkkonen-Condit har senere argumentert for at oversettelser ville vise motsatt resultat: at man i oversatt tekst vil få under-representasjon av såkalte “unike elementer”, trekk ved målspråket som ikke har motstykke i kildespråket (Tirkkonen-Condit 2004).

En mulig løsning på motsigelsen kan ligge i de spesifikke semantiske forbindelser som oversettere aktiverer i oversettelsesprosessen. Hypotesen om semantisk tyngdekraft sier at semantiske strukturer som er asymmetriske og som omfatter prototypiske eller skjematiske sentra, vil føre til overrepresentasjon av de språklige strukturer knyttet til disse sentra (Halverson 2003a).

Det neste trinnet er å teste hypotesen. I dette tilfelle er det gunstig å følge en tretrinns prosess der ulik data og metode utfyller hverandre. Det første trinnet er å velge en grammatisk eller leksikalsk struktur som er en god kandidat for en slik test. Her trenger vi ord eller grammatiske strukturer i målspråket som vi vet ikke har noen motpart i kildespråket. I et lite prøveprosjekt (Halverson 2003b), valgte jeg å se på norsk/engelsk oversettelse og *be + -ing* konstruksjonen i presens (“the present progressive”). Som de fleste gjerne vet, er norsk et språk som ikke koder denne typen aspektkategori grammatisk, og dermed får vi den manglende motsvarighet vi er ute etter.

Det neste trinnet er å se i et oversettelseskorpuser om denne strukturen er over- eller under-representert i oversatt engelsk. I prøveprosjektet, der jeg brukte Engelsk-norsk parallelkorpuser (ENPC), fant jeg følgende:

	Forekomst av “present progressive”
Språk	
Oversatt engelsk	69.2
Ikke-oversatt engelsk	30.8
Total (N=796)	100.0

Tabell 1: Forekomst av “present progressive” i oversatt og ikke-oversatt engelsk i ENPC. %

I utgangspunktet er det ingen grunn til å tro at ikke-forekomsten av denne formen skulle være den samme i begge tekstgrupper: oversatt og ikke-oversatt engelsk. Det er ikke noe som skulle tilsi noe annet. Men, forekomsten er langt hyppigere i oversatt engelsk enn ikke-oversatt engelsk i dette korpuser.

For å se hvordan dette materialet ser ut sammenlignet med annet engelskspråklig materialet, så jeg på forekomsten per million ord i de to delene av ENPC (oversatt og ikke-oversatt engelsk) i forhold til en sammenlignbart utvalg fra the British National Corpus (BNC): et stort tekstmateriale som er representativt for britisk engelsk.

Vi ser hvordan denne sammenligningen ser ut i tabell 2:

	Forekomst av "present progressive" (per mill. ord)
Språk	
Oversatt engelsk ENPC	787/m
Ikke-oversatt engelsk ENPC	365/m
BNC	456/m

Tabell 2: Forekomst av "present progressive" i ENPC og BNC (per mill. ord)

Det er fortsatt en klar overrepresentasjon av strukturen i den oversatte delen av ENPC, også sammenlignet med et annet engelsk materiale.

Neste steg i forskningsprosessen må bli en nærmere kartlegging av denne strukturen i ett-språklige korpora for engelsk for å kunne detaljteste hypotesen om semantisk tyngdekraft. Det vil si at man må beskrive strukturene i begge spåkparene for seg for å kunne utvikle mer spesifikke hypoteser om effekter av semantisk asymmetri.

En neste fase i forskningsprosjektet ville være å se om translog-data vil kunne fortelle noe mer om semantisk tyngdekraft. Er det, for eksempel, slik at oversettere tar lengre pauser foran eller etter valget av en slik struktur (eller et alternativ til en slik struktur)? Er det slik at oversettere redigerer slike strukturer hyppigere inn eller ut enn andre?

Dette er foreløpige hypoteser som krever både videreutvikling og omfattende empirisk testing. Hypotesen må testes på flere typer strukturer, både grammatikalske og leksikalske, og på flere ulike språkpar.

Anvendte oversettelsesstudier

Det er innenfor utvikling av oversetterverktøy at den største aktiviteten innenfor dette området pågår i dag. Selv om det lenge har vært arbeidet med leksikografiske arbeider av ulik art, er det utviklingen av elektroniske ressurser, gjerne nettbaserte, som er den mest iøynefallende endring. Ressursene som utvikles og testes av forskere, omfatter bl.a. tekst-samlinger (korpora), term- og kunnskapsbaser, søkeverktøy og oversettelsesprogramvare (for en god oversikt, se Quah 2006).

Praksis for teoretikere: kausale faktorer

Flere oversettelsesteoretikere i dag argumenterer for at ulike faktorer knyttet til oversetterens praksis vil kunne kaste lys over de fenomenene som man ønsker å forklare. Det er bare gjennom empirisk forskning vi kan teste i hvor stor grad de ulike faktorene kan forklare oversettelsesfenomener av ulik art. Faktorer som må undersøkes er knyttet til forhold i oversetterens situasjon: fra eksterne kultur- og markedsrelaterte forhold og eksterne situasjonsspesifikke forhold til mer individuelle forhold. Og det er bare gjennom et samarbeid med praktikerne at empiriske undersøkelser kan gjennomføres. Her er det praktikerne som er ekspertene.

La oss se på flere av de aktuelle faktorene som bør undersøkes (jf. også Chesterman 1998, 2000). Vi begynner med eksterne kultur- og markedsrelaterte forhold som oversettelses-sosiologene er interesserte i. Vi formulerer et sett med spørsmål:

- Hvordan velges og akkrediteres oversettere i en kultur?
- Hvordan fungerer markedet (aktører, relasjoner mellom disse, geografisk spredning, osv.)?
- Finnes det andre aktører utenom markedet?
- Hva slags oppgaver finnes og hvordan fordeler de seg mellom utøvere (f.eks. grad av spesialisering)?
- Hvordan tildeles arbeidsoppgaver i en kultur?
- Hvor synlig er oversettelsesaktiviteten?
- Hvor høy status har oversettere?

Alle disse spørsmålene bygger på antakelser om at de faktorene som nevnes, er relevante for oversettelsespraksis. Det samme gjelder de mer lokale eller situasjonsrelaterte faktorene som taes opp i spørsmålene under:

- Hvor mye og hva slags teknologi brukes?
- Hvordan arbeider man (alene, gruppevis, med korrekturlesere, osv.)?
- Hva slags produktivitet forventes og hvordan måles det?
- Hvilke insentiver/sanksjoner anvendes?
- Hvilke karrierestiger etableres, og hva er den faktiske utviklingen innad i en gruppe?
- Hvordan organiseres store prosjekter?

Som nevnt i omtalen av nyere teoriutvikling, så er kognitiv oversettelsesteori, bl.a. opptatt av mer individuelle karakteristika. Forhold ved den enkelte oversetteren antas å virke inn på både prosess og produkt. Relevante spørsmål på dette nivået er for eksempel:

- Hvilken personlig språkhistorie har oversetteren (tilegnelse av to eller flere språk, i hvilken rekkefølge, i hvilke omgivelser, osv.)?
- Hvilken utdanning har oversetteren?
- Hvor mye og hva slags erfaring har hun?
- Hvilken faglig tilknytning har oversetteren (ansettelsesforhold, ledelse, verv, osv.)?
- Hvordan utøves oversetteryrket (hvilke oversettelsesretning(er), hyppighet, osv.)?
- Hvilke personlige preferanser har oversetteren (i forhold til retning, teksttype, språklige varianter og lignende)?

De spørsmålene som stilles her, reflekterer et bilde på oversettelsespraksis som mange forskere i dag ville kunne godta. Samtidig er det lett for praktiserende oversettere å se sammenhengen mellom temaene som taes opp her og den verden de befinner seg i. De eksterne og interne faktorene som foreslås her, er bare noen blant mange som kunne stilles og bør stilles til dem som er i stand til å svare: praktiserende oversettere. Kunnskapen som man er ute etter, kan bare vinnes gjennom et samarbeid med utøverne av oversettelsespraksis og de andre sentrale aktørene i den samme arenaen.

Vitenskap og virkelighet

Hva betyr alt dette? At grunnsynet til mange oversettelsesforskere er nå mer forenelig med en virkelighet som mange oversettere kjenner seg igjen i, utgjør en plattform som man kan stå

sammen om. Avgrunnen er ikke uoverstigelig likevel. Hvis praktiserende oversettere samtidig kan være tilfredse med økt innsikt i oversettelsesfenomenet uten å kreve direkte praktisk anvendbarhet, blir plattformen styrket betraktelig.

Men en innsats for økt innsikt krever mer. I tillegg til å bli enige om utgangspunktet, så må man bli enig om hvordan man skal arbeide sammen mot et felles mål. Med et felles utgangspunkt blir en fornuftig arbeidsdeling det neste som forskere og praktikere må enes om. Her kreves ikke omlegging av det daglige arbeidet for verken forsker eller praktiker. Det som kreves, er en bevisstgjøring av arbeidsfordeling, rimelige forventinger om egne og andres bidrag og gjensidig anerkjennelse. Med dette i bunnen kan mange fortsette hverdagen som før: Forskerne vil drive med grunn- og/eller anvendt forskning. Utøvende translatører vil oversette tekst.

Andre grupper og institusjoner vil i denne sammenheng måtte ta mer på alvor den sentrale rollen de må spille. Utdanningsinstitusjonene er i en spesielt viktig posisjon som formidler av vitenskapelige innsikter og som møtepunkt for teori og praksis i både forskningen selv og i formidlingen av den til både et allment og et profesjonelt publikum. Myndighetene har også et særlig ansvar. Som øverst ansvarlig for utdanning er det myndighetenes oppgave å påse at utdanningsprogram er basert på gjeldende kriterier for kvalitet, relevans og nytte. Til slutt må også fagorganisasjonene nevnes. Disse ivaretar sine medlemmers interesser, men er også aktive i holdningsskaping og yrkesbevissthet (innad og utad). Her ligger et potensial for å bryte eventuelle barrierer og å legge til rette for samarbeid.

Oppsummering

Som avslutning vil jeg kort summere hovedpoenget med denne diskusjonen. Argumentet er at den velkjente avgrunnen mellom teori og praksis ikke er så dyp eller uoverstigelig som tidligere har vært tilfelle. Både teoretikere og praktikere beveger seg allerede innenfor hverandres territorium; noen ganger er det de samme menneskene som utfører begge oppgaver. Ekskluderende grunnsyn er forlatt i noen tilfeller og kan med fordel forlates i andre.

I tillegg er det hevdet at en gjensidig anerkjennelse av et felles ønske om økt innsikt kan danne grunnlag for virkelige møter mellom de to gruppene. Slike møter kan være en naturlig del av konkrete prosjekter, som for eksempel utdanningsprogrammer eller forskningsprosjekter. I denne sammenheng er utdanningsinstitusjonene et opplagt møtested. Møtene kan og bør bygge på enighet om at forskere og utøvende translatører har både like og ulike interesser og oppgaver, at arbeidsdeling er nødvendig, og at vi står bedre rustet til å møte fremtidige utfordringer hvis vi har bedre kunnskap og en åpen dialog.

Litteratur

- Baker, Mona (1993) Corpus linguistics and translation studies. Implications and applications. In: Baker, Mona /Francis, Gill and Tognini-Bonelli, Elena (eds.) *Text and Technology: in Honour of John Sinclair*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins. 233–250.
- Blommaert, Jan (2005) Bourdieu the ethnographer. The ethnographic grounding of habitus and voice. *The Translator* 11(2). 219–236.
- Buzelin, Hélène (2005) Unexpected allies: How Latour's network theory could complement Bourdieusian analyses in translation studies. *The Translator* 11(2). 193–218
- Chesterman Andrew (1998) Causes, Translations, Effects. *Target* 10:2. 201–230.

- Chesterman, Andrew (2000) A Causal Model for Translation Studies. In: Maeve Olanhan (ed.) *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects*. Manchester: St. Jerome Publishing. 15–27.
- Chesterman, Andrew & Emma Wagner (2002) *Can theory help translators? A dialogue between the ivory tower and the wordface*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Halverson, Sandra (2003a) The cognitive basis of translation universals. *Target* 15:2. 197–241.
- Halverson, Sandra (2003b) Construal operations in translation, Paper presented at the 8th International Cognitive Linguistics Conference, Logroño, Spain, 20–25 July 2003.
- Inghilleri, Moira (2003) Habitus, field and discourse. Interpreting as a socially situated activity. *Target* 15:2. 243–268.
- Jakobsen, Arnt Lykke (2006) Research methods in translation – Translog. In: Sullivan, Kirk and Lindgren, Eva (eds.) *Computer keystroke logging and writing*. Oxford: Elsevier. 95–105.
- Jääskeläinen, Riitta (2000) Focus on methodology in think-aloud studies on translating. In: Tirkkonen-Condit, Sonja and Jääskeläinen, Riitta (eds.) *Tapping and mapping the processes of translation and interpreting*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins. 71–82.
- Laviosa, Sara (2002) *Corpus-based translation studies*. Amsterdam: Rodopi.
- Olanhan, Maeve (2004) *Introducing corpora in translation studies*. London: Routledge.
- Quah, C.K. (2006) *Translation and technology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sela-Sheffy, Rakafet (2005) How to be a (recognized translator): Rethinking habitus, norms, and the field of translation. *Target* 17:1. 1–26.
- Simeoni, Daniel (1998) The pivotal status of the translator's habitus. *Target* 10:1.1–39.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (2004) Unique items – over- or under-represented in translated language? In: Mauranen, Anna and Kujamäki, Pekka (eds.) *Translation universals. Do they exist?* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins. 177–184.
- Toury, Gideon (1995) *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Way, Catherine (2004) Researching translation: a new comprehensive model. Innlegg ved 4th International EST Congress, Lisboa, Portugal.